

CZU: 347.56:342.565(478)

RESPONSABILITATEA CA EXIGENȚĂ SOCIO-JURIDICĂ IMPORTANTĂ A STATULUI DE DREPT

Victor DONOS

doctorand, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice

Articolul cuprinde o viziune sumară asupra responsabilității ca exigență socio-juridică importantă a statului de drept. Elucidarea esenței responsabilității ca fenomen social este urmată de expunerea succintă a particularităților responsabilității juridice, care astfel reprezintă o condiție importantă pentru consolidarea statului de drept în societatea noastră.

Cuvinte-cheie: *responsabilitate, individ, stat de drept, societate, responsabilitate juridică, conștientizare, asumarea responsabilității, ordine de drept.*

RESPONSIBILITY AS THE IMPORTANT SOCIO-LEGAL REQUIREMENT OF THE RULE OF LAW

Victor DONOS

PhD student, Institute for Legal, Political and Sociological Research

The article contains a summary view on the responsibility as an important socio-legal requirement of the rule of law. The elucidation of the essence of responsibility as a social phenomenon is followed by the brief exposition of the particularities of legal responsibility, which is an important condition for the consolidation of the rule of law in our society.

Keywords: *responsibility, individual, rule of law, society, legal responsibility, awareness taking responsibility, order of law.*

Introducere. În general, problema *responsabilității* acțiunii umane ocupă un loc aparte în preocupările menite să pună în evidență laturile cele mai importante ale raporturilor sociale interumane. *Responsabilitatea* vizează omul în cea mai firească și comună ipostază a sa: cea de agent al acțiunii sociale curente. Fiind înțeleasă astfel, *responsabilitatea* dobândește un statut distinct, devenind principalul mecanism de definire a sensului integrării sociale a omului [4, p. 27-35].

După cum s-a afirmat în doctrină, acțiunea umană se constituie, se desfășoară, se modifică și se termină sub semnul inevitabil al *responsabilității* individului, care reprezintă o dimensiune a spiritului uman, în calitate de entitate axiologică (valorizatoare și valorificatoare) [17, p. 110].

Din multitudinea dimensiunilor proprii activității umane, cea mai importantă este considerată a fi cea normativă, deoarece ea impune individului un anumit model de comportament (politic, etic, religios etc.) în conformitate cu anumite valori sociale. Conștientizarea și adeziunea la aceste valori și norme fundamentează, prin esență, *responsabilitatea*

socială a individului – ca instituție socială care cuprinde complexul de atitudini ale omului în raport cu sistemul de valori, instituționalizat de societatea în care trăiește, în vederea conservării și promovării lor, în scopul perfecționării ființei umane și conservării vieții în comun, pe calea menținerii și promovării ordinii sociale și a binelui public [3, p. 15].

Conformarea conduitei la preceptele normelor sociale se face, de regulă, de bună-voie sau de teama dezaprobării sociale ori a sancțiunii pentru nerespectare. Abaterea individului de la aceste norme atrage o *răspundere socială*, fie ea morală, religioasă, politică sau juridică [23, p. 514-515]. Înainte însă de a analiza și aprecia esența și particularitățile *răspunderii* (ca subiect distinct de preocupare științifică pentru noi), considerăm necesar a aborda detaliat problema *responsabilității*, întrucât existența acesteia în cele mai multe cazuri previne survenirea *răspunderii*, reprezentând astfel un factor primar de asigurare a ordinii în societate.

Scopul studiului. Pornind de la cele menționate, în prezentul demers științific ne propunem să expunem unele reflecții pe marginea esenței și particularităților *responsabilității* în

calitatea sa de factor de ordonare a relațiilor sociale.

Rezultate obținute și discuții. Pentru început, este important de a face unele precizări pe marginea conceptului de *responsabilitate*. În acest sens, reiterăm că în literatura juridică și sociologică se folosesc în mod curent, cu aceeași semnificație sau cu semnificații apropiate doi termeni și anume *răspundere* și *responsabilitate*.

Cel mai probabil, aceasta se datorează faptului că însăși *Dicționarul explicativ al limbii române* stabilește echivalența acestora. Astfel, în conținutul acestuia, *răspunderea* este explicată ca fiind: (i) faptul de a răspunde; (ii) obligația de a răspunde de îndeplinirea unei acțiuni, sarcini etc.; (iii) responsabilitate; iar *responsabilitatea* este definită ca: (i) obligația de a efectua un lucru, de a răspunde, de a da socoteală de ceva; (ii) de a accepta și suporta consecințele; (iii) răspundere [9, p. 1635].

Cu toate acestea, totuși în doctrină, unele voci susțin că nu există nicio distincție între aceste noțiuni [20, p. 115], în timp ce altele [1, p. 78-86; 16, p. 69-88; 6, p. 191-204; 7, p. 50] invocă diferite argumente pentru a demonstra delimitarea netă între ele.

În context, ținem să precizăm că

din punct de vedere semantic, termenul *răspundere* este folosit ca o categorie generală doar în limbile de origine latină, acesta derivând din verbul latin *respondere*, care înseamnă *a răspunde, a plăti* [5, p. 429]. Deci, orice subiect de drept, indiferent că e vorba de o persoană particulară (în fața semenilor săi sau a statului) sau de stat (în fața supușilor săi sau în fața altor state), trebuie să răspundă de actele sale, asumându-și consecințele angajamentelor pe care și le ia sau a nesocotirii unor datorii juridice [21, p. 16].

Astfel, în sens comun, prin noțiunea de *răspundere* se înțelege obligația unei persoane de a da socoteală pentru faptele sale, ca urmare a reacției de reprimare venită din partea societății [22, p. 1]. În același timp, unele voci susțin că termenul *răspundere* mai poate semnifica și că persoana îndeplinește condițiile, de exemplu, psihologice, pentru a putea fi trasă la răspundere [12, p. 145-148].

Dincolo de aceasta, prezintă importanță faptul că în limba engleză, în context internațional și constituțional, sunt utilizați termenii *responsability* și *accountability*, în timp ce în dreptul civil sunt utilizate expresiile *liability* sau *law of torts* (în limba germană termenul *Verantwortlichkeit* aparține limbajului moralei, limbajului juridic fiindu-i specifică noțiunea, mult mai restrânsă de *Haftung*) [8, p. 458; 21, p. 17]. Din multitudinea explicațiilor date acestor noțiuni, cercetătorii observă că între primele două concepte (relevante pentru studiul nostru) există deosebiri de sens, *accountability* raportându-se la popor, în timp ce *responsability* se raportează la un subiect individualizat, respectiv cel care se află în starea de a avea o sarcină față de cineva sau chiar poate fi învinuit de o încălcare concretă [21, p. 19].

Referindu-ne la limba franceză, precizăm că termenul *răspundere* nu există, fiind utilizabilă doar o singură noțiune – *responsabilité*, explicată în *Dicționarul Larousse* ca având câteva înțelesuri [14]: (i) obligația de a repara daunele cauzate altuia; (ii) obligația de a suporta pedeapsa prevăzută pentru infracțiunea săvârșită; (iii) capacitatea de a lua o decizie.

Așadar, putem constata că confuzia între noțiunile enunțate este generată de mai mulți factori printre care atât specificul diferitor limbi în care sunt analizate, cât și nemijlocit explicația lor dată de dicționarul limbii române. Aceasta însă, în opinia noastră, nu constituie un temei suficient pentru a accepta echivalența/sinonimia dintre *răspundere* și *responsabilitate*. Mai mult, situația dată constituie o premisă și un motiv important de a realiza o delimitare clară a acestor fenomene.

Oprindu-ne în mod special la esența *responsabilității*, menționăm că acest fenomen a fost analizat destul de amplu în doctrina sociologică, dar și juridică. Importante reflecții în context a expus sociologul Dmitrie Gusti [11, p. 299-300], care susține că aceasta este o atitudine sufletească și morală a omului față de acțiunile lui. Totodată, în opinia sa, *responsabilitatea* implică un dublu aspect. Primul privește caracterul obiectiv care se referă la *responsabilitatea* pe care o avem față de sancțiunile organizate ale legilor sau față de sancțiunile difuze pe care le exercită asupra noastră constrângerile opiniei publice. Cel de-al doilea aspect are caracter subiectiv; el privește *responsabilitatea* pe care ne-o simțim față de sancțiunile proprii noastre conștiințe, acelea care se manifestă sub forma nemulțumirii intime de a nu fi îndeplinit ceea ce trebuie sau sub forma unor muștrări aspre, dureroase și neliniștitoare ale „eu-lui” propriu.

În opinia prof. N. Popa, deosebit de importante pentru existența *responsabilității* sunt două condiții: libertatea personalității și capacitatea ei de a decide. Respectiv, conștient de sine, individul uman alege, decide, se angajează, ceea ce presupune *responsabilitate*. Aplicativ, omul liber, cunoscând valorile din normele sociale, le interiorizează și, așa aderă la ele, se angajează față de sine să le transpună; deci el devine un *individ responsabil*.

Prin urmare, *responsabilitatea* este un fenomen pe care omul și-l asumă; ea se instituie în raport cu o colectivitate sau cu întreaga societate și „constă în aderarea individului în mod conștient și liber la interesele și

idealurile colectivității” [19, p. 199].

Din acest punct de vedere, *responsabilitatea* este descrisă în doctrină ca:

- „asumarea de către personalitatea exemplară umană a valorii acelor acte, proprii sau ale altora, ale căror consecințe le apreciază ca dezirabile pentru sine și pentru comunitatea sa și a căror înfăptuire o decide ori la care aderă în mod liber” [17, p. 115];

- „asumare conștientă și deliberată a unei atitudini active și militante față de colectivitate, a grijii pentru succesul sau riscul, rezultatul sau eficiența, consecințele și valoarea activității pe care agentul o desfășoară sau o conduce” [10, p. 30].

În același timp, *responsabilitatea* este determinată ca reprezentând o modalitate activă de raportare a individului și colectivității la o anumită cauză, implică asumarea unor răspunderi și riscuri, acționând uneori dincolo de sistemul de norme care generează drepturi și obligații. *Responsabilitatea* se referă deci la autoangajarea liber consimțită, obligația izvorâtă din sistemul de norme devenind o datorie pe care și-o impune individul sau colectivitatea prin autoconstrângere [1, p. 104].

În opinia cercetătorilor M. Orlov și Șt. Belecchiu, *responsabilitatea* înseamnă percepția conștientă a ceea ce se face, de ce se face și care sunt consecințele posibile ale acestei acțiuni. Ea presupune înțelegerea necesității propriilor acțiuni, simțul de răspundere și poate fi privită ca un regulator intern al comportamentului ce se contopește cu ideea de îndatorire, ca *responsabilitate* pentru viitor [18, p. 117].

Important este că *responsabilitatea* presupune din partea persoanei cunoaștere și capacitate de apreciere a fenomenelor și a cerințelor sociale, atitudine activă, convingere și angajare [3, p. 18]. În condițiile unei *responsabilități* ridicate, individul se angajează plenar în realizarea sarcinilor ce-i sunt stabilite, în activitatea de înfăptuire a obiectivelor societății, identificându-le cu propriile sale valori [13, p. 612-613].

Așadar, *responsabilitatea* este o dimensiune spirituală a omului și, respectiv, autoritatea de judecare

este individul însuși, care își impune un comportament conform valorilor asumate nu pentru că i-o cere societatea, ci pentru că și-o cere sieși, se obligă față de sine [17, p. 117].

Este semnificativ de menționat totodată că indiferent de natura acesteia (politică, morală, juridică), *responsabilitatea* trece dincolo de normele care stabilesc pentru individ un anumit comportament în societate, manifestându-se – în forma sa supremă – mai ales ca o creație liberă, ca o asumare conștientă, înțeleasă pe deplin, a unui scop, deci și a acțiunii îndreptate spre atingerea acestuia. Ea privește, îndeosebi preocuparea și interesul pentru viața și soarta colectivității din care individul face parte. Din această perspectivă, *responsabilitatea* se manifestă mai ales ca prezență umană liberă, ca prezență a voinței, personalității și opțiunii individului, ca expresie a cerințelor pe care acesta le formulează la adresa societății.

Sub acest aspect, procesul de formare la nivelul individului uman a atitudinii de răspundere și responsabilitate corespunde procesului de formare și dezvoltare a conștiinței de sine, fenomen prin care omul reflectă propria sa existență în raport cu ceilalți și cu societatea [3, p. 20].

Fiind de ordin valoric, *responsabilitatea* constituie o îmbinare indesestructibilă a sentimentului și cunoașterii, astfel că în doctrină se vorbește atât de sentimentul responsabilității și de conștiința responsabilității [2, p. 224]. Iată de ce se consideră că gradul de responsabilitate depinde de dezvoltarea conștiinței de sine a individului în contextul interacțiunilor sociale. În același timp, prezintă importanță faptul că *responsabilitatea* revine fiecăruia mai mult sau mai puțin. Fiecare individ evoluează cu intensități și ritmuri proprii pe coordonata responsabilității. Mai mult, se consideră că responsabilitatea nu este un atribut al oricărui individ [19, p. 200], fapt ce poate fi observat în realitatea socială, omul iresponsabil fiind, strict vorbind, omul care nu și-a împlinit conștiința de sine și nu are cunoștința de nicio valoare.

Deci, *responsabilitatea* nu se distribuie egal între toți membrii societății, ea poate chiar lipsi la o parte

dintre ei. Ea este condiționată obiectiv de dezvoltarea fizică și psihică normală a individului, de particularități de vârstă etc., fiind influențată și de existența sau inexistența posibilității responsabilității omului. Nu este vorba doar de existența unui regim care să permită omului să gândească și să acționeze în mod liber. Sunt necesare posibilități economice, un regim politic și juridic democratic, echitabil, care să ofere indivizilor condiții egale de dezvoltare și afirmare. În acest sens, se consideră că pentru ca omul să poată fi responsabil pe măsura exigențelor sociale, societatea trebuie să-i asigure posibilități de instruire și educație, de informare și cunoaștere. Așadar, societatea este răspunzătoare pentru modul în care asigură membrilor ei posibilitățile reale de a putea răspunde în mod conștient, liber și demn de faptele lor [3, p. 29].

Toate momentele expuse anterior caracterizează destul de elocvent și esența *responsabilității juridice*, specificul căreia, în mare parte, rezidă în faptul că factorii de bază pe care se întemeiază sunt exprimați de norma juridică și valoarea socială conținută și exprimată de către aceasta.

În doctrină, *responsabilitatea juridică* este definită ca:

- o atitudine conștientă și deliberată de asumare a grijii față de modul de realizare a normelor de drept, față de integritatea ordinii juridice, ca și față de acțiunile pe care le întreprinde individul în vederea asigurării unui climat de legalitate [15, p. 215; 19, p. 209];

- o autoangajare benevolă (pozitivă) a individului în sistemul de drept, ce reprezintă obligația juridică a subiectului de drept de a acționa în conformitate cu prescripțiile normei juridice, obligație ce se realizează în conduita licită [1, p. 119];

- o formă a responsabilității sociale, care cuprinde complexul de atitudini ale omului în raport cu sistemul normativ juridic cristalizat în societatea în care trăiește, în vederea însușirii, conservării și promovării acestui sistem și a valorilor pe care le exprimă, în scopul menținerii și promovării ordinii juridice și binelui comun [3, p. 21].

Prin urmare, *responsabilitatea*

juridică ar însemna o „atitudine culturală a individului față de legislație, o atitudine întreprinsă din proprie inițiativă și nu impusă, ca o obligație, din afară” [19, p. 209].

O imagine complexă a acestei instituții a fost conturată în conținutul unei valoroase lucrări științifice semnate de prof. D. Baltag [1, p. 186-121], în care domnia sa elucidează asemenea momente importante ca: fundamentul responsabilității juridice, temelia socială, premisele obiective și subiective, temeiul, latura obiectivă și latura subiectivă, principiile, scopul și obiectivele responsabilității juridice.

În cele ce urmează, vom expune succint aceste elemente. Astfel, fundamentul, temelia socială a responsabilității juridice o constituie conștientizarea de către indivizi a necesității sociale obiective în dezvoltarea normală a relațiilor sociale reglementate de normele juridice.

În calitate de premise obiective și subiective ale acestei responsabilități servesc: natura socială a individului, care există într-un socium, în care relațiile sunt reglementate de normele sociale, de interesele și necesitățile oamenilor, sub a căror influență ei se angajează într-o multitudine de relații sociale.

Temeiul responsabilității juridice include temeiul normativ (care prezintă fixarea în normele de drept a modalităților și conduitei umane) și temeiul real (adică fapta licită).

Latura obiectivă a responsabilității juridice include conduita licită și consecințele ei, legătura causală între această conduită și rezultatul binevenit pentru societate, locul și timpul săvârșirii faptei licite concrete, precum și aplicarea sancțiunii stimulativă. Latura subiectivă cuprinde: atitudinea psihică pozitivă a subiectului față de conduita sa în sfera dreptului și consecințele acestei, care la rândul lor se mai caracterizează prin conștiință și voință, motive și obiective.

Principiile responsabilității juridice sunt idei fundamentale ce exprimă esența și destinația socială, idei ce determină și influențează practica de elaborare a dreptului, idei ce stimulează conduita licită a cetățenilor și care educă respectul față de lege. În acest sens, responsabilității ju-

ridice îi sunt specifice următoarele principii: echitatea, legalitatea, umanismul, individualizarea, inevitabilitatea, lipsa de vinovăție a acțiunii.

Scopul responsabilității juridice include obținerea unui rezultat ideal, presupus în urma acțiunii acesteia asupra comportamentului subiecților, ideal spre care tinde legiuitorul și autoritățile care aplică dreptul.

În calitate de obiective ale responsabilității juridice se prezintă a fi:

- reglementarea și coordonarea comportamentului uman;
- stimularea comportamentului pozitiv al subiecților responsabilității juridice;
- prevenirea faptelor ilicite;
- educarea cetățenilor în spiritul respectării legii și formarea unei poziții civice active.

Atingerea acestor obiective este de natură să ducă nemijlocit la realizarea scopului general al responsabilității juridice – asigurarea legalității și a ordinii de drept [1, p. 119-120].

În concluzie, dată fiind semnificația deosebită a responsabilității juridice, subliniem că asigurarea și dezvoltarea reală a acesteia implică existența unui sistem democratic în cadrul unui stat de drept. Numai în asemenea condiții se poate vorbi, în mod real, despre dezvoltarea *responsabilității individului* prin intermediul dezvoltării culturii juridice atât la nivel de individ, cât și la nivel de societate.

O cale eficientă de stimulare a *responsabilității juridice*, în măsura în care admitem că responsabilitatea se poate naște și ca o consecință a răspunderii, o constituie întărirea răspunderii juridice în toate elementele sale și nu doar prin înăsprirea regimului sancționator. Ea trebuie să vizeze, în principal, calitatea normelor juridice destinate a reglementa relațiile sociale, cărora trebuie să li se răspundă cu promptitudine, competență și profesionalism din partea tuturor factorilor de decizie.

În final, apreciem că doar în condițiile consolidării responsabilității și a responsabilității juridice, în special, la nivel de individ și societate este posibilă consolidarea statului de drept și a valorilor democratice în țara noastră.

Bibliografie

1. Baltag D. *Teoria răspunderii și a responsabilității juridice*. Chișinău: ULIM, 2007 (F.E.-P. Tipografia Centrală).
2. Baltag D. *Unele considerații referitoare la responsabilitatea și răspunderea juridică a funcționarilor publici*. În: „Integritatea în serviciul public: repere etice”. Materialele conferinței internaționale științifico-practice (27 octombrie 2006). Chișinău: Transparency International-Moldova (Tipografia Bons Offices), 2006.
3. Barac L. *Răspunderea și sancțiunea juridică*. București: Lumina Lex, 1997.
4. Bădescu M. *Concepte fundamentale în teoria și filosofia dreptului*. În: *Teoria răspunderii și sancțiunii juridice*. București: Lumina Lex, 2001.
5. Capitant H. *Vocabulaire juridique*. Paris: PUF, 1936.
6. Costachi Gh. *Direcții prioritare ale edificării statului de drept în Republica Moldova. Monografie*. Chișinău: Institutul de Istorie, Stat și Drept, 2009.
7. Costachi Gh. *Responsabilitatea și răspunderea – forme de integrare a individului în societate*. În: Revista științifică “Univers Om”, nr. 3, 2009.
8. Dănișor D.C., Dogaru I., Dănișor GH. *Teoria generală a dreptului*. București: C.H. Beck, 2006.
9. *Dicționar explicativ ilustrat al limbii române*. București: Arc, Gunivas, 2007.
10. Florea M. *Responsabilitatea acțiunii sociale*. București: Ed. Științifică și Enciclopedică, 1976.
11. Gusti D. *Opere*. B. Etica. București, 1993.
12. Hart L.A. *Ascription of responsibility and rights*. In: *Freedom and responsibility. Readings in philosophy and law*. Standford, California: Standford University Press, 1961.
13. Iorgovan A. *Tratat de drept administrativ*. Vol. I. Ediția a III-a. București: All Beck, 2001.
14. LAROUSSE [resurs electronic]: <http://www.larousse.fr/encyclopedie/rechercher?q=responsabilite>.
15. Marinescu C. Gh. *Responsabilitatea socială și răspunderea juridică*. În: „Probleme actuale ale științelor socio-umane în condițiile integrării europene”, Materialele conferinței teoretice

co-științifice internaționale (28 ianuarie 2006). Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2006.

16. Micu V. *Răspunderea parlamentară: teorie și practică. Monografie*. Chișinău: S.n., 2017.

17. Mihai Gh. C., Motica R. I., *Fundamentele dreptului. Optima justitia*. București: All Beck, 1999.

18. Orlov M., Belecciu Șt. *Drept administrativ*. Chișinău: „Elena-V.I.”, 2005.

19. Popa N. *Prelegeri de sociologie juridică*. București, 1989.

20. Popa N. *Teoria generală a dreptului*. București: Actami, 1998.

21. Popescu R.D. *Răspunderea Parlamentului în dreptul constituțional*. București: C.H. Beck, 2011.

22. Trailescu A. *Răspunderea patrimonială pentru actele administrative de autoritate nelegale*. București: C.H. Beck, 2013.

23. Vonica R. P. *Introducere generală în drept*. București: Lumina Lex, 2000.

DESPRE AUTOR/ ABOUT THE AUTHOR:

Victor DONOS,
doctorand, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, Programist Consilier, Compania 121 Research Ltd. / Switzerland
PhD student, Institute for Legal, Political and Sociological Research,
IT Advisor, 121 Research Ltd. / Switzerland
e-mail: donosvictor@gmail.com